

OSMANLI ARAŞTIRMALARI
V

Neşir Heyeti — Editorial Board

HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ

HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
V

İstanbul - 1986

Hans Georg MAJER (Yayınlayan, Önsöz ve Giriş yazarı), *Das osmanische «Registerbuch der Beschwerden» (Şikâyet Defteri) vom Jahre 1675. Österreichische Nationalbibliothek Cod. mixt. 683.* Avusturya İlimler Akademisi yayını, Wien 1984, 68-450 sahife.

1979 senesi sonbaharında İstanbul'da Edebiyat Fakültesi'nde toplanan III. Milletlerarası Türkoloji Kongresi münasebeti ile Türkiye'de bulunan bir kısım bilim adamları ile (Prof. H. Georg Majer, Prof. Klaus Kreiser, Prof. Suraiya Faroqi ve Dr. Heath W. Lowry) Başbakanlık Arşivi'nde, o zamanki Genel Müdür'ün teşebbüsü ile bir toplantı yapılmış, *Mühimme Defterleri*'nin yayını konusunda fikir alış-verişinde bulunulmuştu. Defterler, başlarına bir içindikiler listesi ve dizin ilâvesi ile tıpkı basım olarak yayınlanabilecek, bu iş için de dairede mevcut Canon'dan faydalanılabilecekti. Bu defterlerin yayınlanması 1956'da Ankara'da Türk Tarih Kurumu Kongresi'nde de Prof. Halil İnalçık tarafından talep edilmiş, fakat fikir benimsenmemişti. Yeniden böyle bir girişim Türkiye'ye itibar, döviz ve ilim âleminde övgü kazandıracaktı. Yapılan görüşmeler arasında vaktiyle yine Prof. İnalçık'ın Viyana'da görüp filmini de aldığını söylediği bir *Mühimme Defteri* de bahis konusu edildi. Prof. Majer bu defteri bildiğini, bunun yayını üzerine alabileceğini söyledi. Bu toplantının bir tek müsbet ürünü oldu : Prof. Majer sözünü tuttu. Münih (Bedriye Atsız, Esther Debus, Gisela Haberer, Pia Hochhut, Özgür Savaşçı, Johann Strauss, Michael Ursinus), İstanbul (Kemal Beydilli), Üsküp (Vanco Boskov), Ankara (Suraiya Faroqi), Köln (Manfred Götz), Leiden (Alexander H. de Groot), Londra (Colin J. Heywood, Feroze Yasamee) ve Viyana (Claudia Römer, Andreas Tietze)'daki on altı meslekdaşı ve arkadaşı ile, büyük bir cesaretle, bitip tükenmez bir enerji ve sabırla, Prof. Dr. Andreas Tietze'nin çok büyük desteği ile, Avusturya İlimler Akademisi'nin ve İlim ve Araştırma Bakanlığı'nın her türlü masrafları ve basımı üstlenmesi ile, yukarıdaki cildi yayınlamayı başardı.

Viyana'da Millî Kütüphanede bulunan Cod. mixt. 683, Prof. Dr. Hans Georg Majer'in tesbit ettiği gibi bir *Şikâyet Defteri*'dir; lâkin Prof. İnalçık'ın hâlâ bahs ettiği 16. yüzyıla ait defter («Cambridge Mülâkatları», *Tarih ve Toplum*, 26 [Şubat 1986], s. 9) bir başkası mıdır, anlaşılmamaktadır.

Prof. Majer, bu tıpkıbasım cildinin «Giriş» kısmında İkinci Viyana Kuşatması'nda harp sahasında kalan Kara Mustafa Paşa'nın beraberindeki her türlü çadır, silâhlar, âletler, harp hazinesi ve kendi hazinesi, defterler vs. mallardan uzun uzun bahs ettikten sonra (s. 13-17), *Mühimme* ve *Şikâyet Defterleri*'nin mukayesesini yapmakta (s. 17-21), bu meyanda bir *Mühimme Defteri*'nin *Şikâyet Defteri*'nden nasıl ayrılacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Her iki defter de Beylikçi Kalemi'nde düzenlenmektedir, şekilleri ve iç düzeni de birbirinin aynıdır. Bu iki defter tipini birbirinden ayırmak için Prof. Majer bunların ihtiva ettikleri hükümlere bakmak gerektiğini, *Mühimme*lerde özellikle harp zamanlarında askeri görevlilere gönderilen emirlerin, hacı kabilelerine, bunların organizasyonuna, himayesine ait fermanların, sürgünlerin, hapis ve idam gibi cezalara ilişkin hükümlerin bulunduğunu belirtmek-

tedir. Bunların *Şikâyet Defterleri*'nde yer almadığına işaret edilmektedir. *Mühimme Defterleri*'ndeki hükümler de şikâyetlere dayanmaktadır (s. 20).

Şüphe yok, Prof. Majer, bu görüşlerinde ve her iki defter türü üzerinde, bunları birbirinden daha iyi ayırd edici kurallar bulmak için, daha yoğun çalışmalar yapılması kanaatinde pek haklıdır. Lâkin her iki defter türünde yer alan hüküm suretlerinin incelenmesinden de ikisini birbirinden ayırd etmek mümkündür. *Mühimme Defterleri*'ndeki (16. ve 17. yüzyıllara ait olanlarının) hükümler de bir beylerbeyine, sancakbeyine veya bir kadiya yahut benzeri bir idarî görevle yükümlü zata, bir şikâyet veya istek üzerine yazılır, tıpkı *Şikâyet Defterleri*'nde de görüldüğü gibi. Mektupla veya bizzat Divan-ı Humâyûn'a gelerek yapılan bir şikâyetin mahiyeti nakl edilir (*nakil, iblâğ, narratio, expositio*), ardından «emir» (*dispositio*) gelir; «*buyurdumki...*» ibaresi ile başlar. Prof. Majer'in yayınladığı *Şikâyet Defterleri*'nde yer alan 2800 civarındaki kayıtlarda bir olay, bir makamın veya kişinin şikâyeti üzerine anlatıldıktan sonra, ilgili «*emr-i şerîm ricâ eyledüğü ecilden şer' ve kanûn üzere görülmek emrim yazılmışdır*» veya «*emr-i şerîm ricâ eyledükleri ecilden vech-i meşrûh üzere şer'le girü redd ütdürilmek emrim olmuştur diğü şurûtiyle hükm yazılmışdır*» veyahut «*emr-i şerîm ricâ itmeğün şer' ve kanûn üzere amel olunmak için hüküm yazılmışdır*» (s. 28 ve 29'daki örnekler) cümlecikleri veya benzer ifadelerle sona erdirilmektedir. Böylece *Şikâyet Defterleri*'nde emrin kendisi tekrarlanmıyor, yazıldığı bildiriliyor. Bu bakımdan metinlerinin farklılıklarından bu defterlerden hangisinin *Mühimme*, hangisinin *Şikâyet* olduğu daha kolay ayırd edilebilir.

Prof. Majer açıklamalarında *Ahkâm Defterleri*'nden de bahs ederek, Midhat Sertoğlu (*Muhteva bakımından Başvekâlet Arşivi*, Ankara 1955) ve Atilla Çetin (*Başbakanlık Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1979)'deki bazı yanlışlıklara temas ediyor (s. 18-19). Bu ikinci kılavuzun, birinciden çok büyük ölçüde yararlandığı, ona ancak ufak ilâveler yapabildiği malumdur. Birincisi tükendiği için, ikincisi râğbete mazhar olmuştur. Aslında Başbakanlık Arşivi'ndeki muhtelif defterlerin yeniden incelenerek, bunlara ilişkin listelerin ve sınıflandırmaların yeni baştan yapılmasına ihtiyaç olduğuna *Mühimme*'ler arasındaki *Ruûs Defterleri* vesilesi ile çok önceleri işaret olunmuştu (bak. Nejat Göyünc, «XVI. yüzyılda ruûs ve önemi», *Tarih Dergisi*, 17-22 (1967), s. 29). Aynı ihtiyaç bu defa da Prof. Majer tarafından dile getirilmektedir.

Prof. Majer ve arkadaşları böyle devâsâ defteri yayınlamaya teşebbüs etmek ve bunu başarmakla, Avusturya İlimler Akademisi ve ilgili bakanlık bu büyük çalışmayı yayınlamakla Osmanlı Araştırmaları'nda yeni bir çığır açmışlardır. Vaad olunduğu gibi, «Teroüme ve indeksler» cildinin de aynı başarı ile okuyuculara ve araştırmacılara sunulması, elbette daha da büyük bir muvaffakiyet olacaktır. Sabırsızlıkla da beklenmektedir. Bu, aynı zamanda yeni yeti, gençlere bir öğrenme kılavuzu mahiyetini taşıyacak büyük teşebbüsten dolayı yayıncular, her türlü katkıda bulunanlar her türlü övgüye lâyıktırlar ve hizmetleri bu alanda daima bir örnek teşkil edecektir.